

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

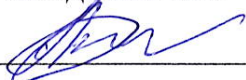
Министерство образования и науки Чеченской Республики

МУ «Шаройский районный отдел образования»

МБОУ «СОШ с.Шарой»

РАССМОТРЕНО

на заседании МО

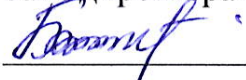


Джангуразов Р.Б.

Пр.№1 от «31» 08 2023 г

СОГЛАСОВАНО

Зам. директора по УВР



Якуева Б.Н.

Пр. №54 от «31» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Чеченская литература»

для обучающихся 5 – 9 классов

Шарой 2023 год

Кхеторан кехат

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Іалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похІмаш кхио а, коьрта гІиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гІиллакхе-этикин а кхиаран тІегІа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьІна а девзаш, литература Іаморо шехахь къонахчун амал кхиайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамІаш а, предметан чулацам а, программин хІора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал арахьарчу гІуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хІитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хІотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хІитточара а хьехаран материал къепе йалорехь и Іамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дІасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гІирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Іаморо дІалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Іаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гІиллакхе амал, кхоллараллин похІма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гІо до къоначу тІаьхьене къоман исторически зераш дІакховдорехь а. Билггал йолу Іалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тІекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а

цхъаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догIуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурин компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хъажийна бу дешархойн нохчийн литературин хъашташ кхочушдан, уыш нохчийн къоман култураина тIекхийрехъ а, шеца иза Iалашйирехъ а ша-тайпана эстетикин гIирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Iамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахъ дIахьучу йукъардешаран учрежденешкахъ ненан мотт санна нохчийн мотт Iаморехъ, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурах а, ламастех а хаарш схъаэца а, довза а таро луш, иштта иза културин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхъаьна эстетикин гIуллакхдар а долу, йозанан къамелан гIуллакхдар ду; нохчийн литература тIехъажийна йу Iилманан агIонхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран културин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахъ дуьйций хаййтарх кхетам кхолла а, ткъа културин мотт йукъарчу меттан шолгIа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахъ ойланца хIуманан кеп хIотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тIаьхьенера тIаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан културин оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дIакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо кхочушйан йеза рогIера Iалашонаш:

- нохчийн литературехъ эстетикин агIонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданин кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехъ кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогIу култура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, култура а Iаморан кха тIе ваккхар, къоман културин тIаьхьалонна йукъавалор.

- кьоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьйр ларӀан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн кьоман культура ларӀарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха кьаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегяхь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехьажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, оьздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокьехь ненан меттан нохчийн литературин маӀӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр кьастор, нохчийн литературехь йолу кьоман ша-тайпана синьоьздангаллин а, материальни а нохчийн кьоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу кьаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маӀӀна билгалдакхар; йешначун хьокьехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а кьамел дан хаар;

- Ӏер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукьачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар кьастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг кьасто а, адаман а, йукьараллин а йукьаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ХЬЕХАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукьарчу дешаран программы буха тӀехь, иза лерина йу дешаран 338 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Ӏаморна лерина 296 сахьт ду. Белхан программа

вариативни декъана программа хІоттийнчу авторша хаържинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахътах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церап авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:

«Кхо ваша».

«Тамашийна олхазар».

«Кхо ваша а, саьрмик».

«Добьшуш хилла кІант».

«Барзо Іахарца мохк кьовсар».

Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хІетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кІант Сулима» (дацдина).

М. Мусаев «ЦІен маьхьси».

С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).

А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бІешаран литература

С. Бадиев. «Зайнди».

М. Мамакаев. «Баппа».

І. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи».

І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).

А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш».

Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг».

Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).

І. Ахмадов. «Къонахалла».

Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».

Д. Кагерманов. «ДоттагІалла».
Х. Сатуев. «Лаьмнийн кьоналла».
Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш».
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьобжура иза».
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш,
текстащца болх бар.

XXI бІешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчоь».
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчоь, хьошалгІахь».

Кхечу кьаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.).

6 класс

Халкьан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

Нохчийн йаздархойн говзарш

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
Х. Ошаев «Чайра».
І. Мамакаев. «Дагалецамаш».
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш».
М. Сулаев. «КІанте».
Х. Эдилов. «Ненан безам».
А. Джунаидов «Белхи».
А. Айдамиров. «Вина мохк».
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш».
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
Ш. Окуев. «БІаьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
М. Дикаев «Сан бахам».
Ш. Рашидов. «Ломара цІе».

Э. Мамакаев. «ХІорд».
Ж. Махмаев. «Іаържачу баьпкан юьхк».
С. Дакаев «Тамех ловзар».
М. Бексултанов. «Некълацар».
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некъ» .
С. Курумова «Шовданехъ» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
І. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухъаьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехъ дош».
І. Гайсултанов. «Болат-ГІала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухІажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов А. «ХІоььнаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехъ диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
І. Шайхиев. «ЧагІо».
А. Бисултанов. «Хъайбахахъ язйина байташ».
В-Хъ. Амаев. «Генарчу денойн туьйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчоь».
С.-Хъ. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туьйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Абнан Гуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «Табххарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».

«Эвтархойн Ахмадах илли».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадурев С. «Олдум».

М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».

М. Сулаев. «Цавеза доттагI».

А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».

И. Хамидов. «ДIа – коч, схьа – коч».

Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».

И. Шайхиев. «Дарцан буса».

М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакъа).

С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» (йацIина).

Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».

А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».

С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».

Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».

М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».

Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс

Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан,
Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Абстамар», «Исмайлин Дуда»
Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла:
И.Дудаевн, М. Сальмурзаевн, И. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига
хьажар.

Ш. Айсханов «Мало-хало».

С. Бадиев. «Бешто».

Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.

І. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».

М. Мамакаев «И йоблхуш яц», «КIиллочунна».

М. Сулаев «ГIовтта», «Малх тоьлур бу».

Х. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «ТIемало – хьуна».

І. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».

А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).

М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).

І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцуруш».

С. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».

Н. Музаев. «Селима дуйцу».

С. Курумова «Жарманан некъ».

М. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).

Р. Супаев. «Вайнехан халкъан илlesh», «Буйса йу беттасе».

Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь», «Сан ненан маттахь ас язйо».

Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).

М.-С. Гадаев «Даймехкан лобмашка», «ДоттагIашка».

И. Эльсанов «КIайн коч».

М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».

М. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».

Б. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара».

М. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).

А. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хьажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь

кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукъараллин бакъонаша къобалйина тIе а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадаккхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церан буха тIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукъахь кху декъахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакъонаш а кхочушйан кийча хилар, бакъонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакъонаш ларар; доьзалан, йукъарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукъараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци тIецацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакъонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукъаметтигаллин бакъонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллахь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллахь (волонтералла, нахана гIо дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукъараллахь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хIума хеташ хилар: Iилманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жоьпалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме

тӀеӀаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маӀне хетар, тайп-тайпанчу искусствوشкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могашалла ларйар, могашалла ларйеш дахар нисдар (пайде хӀума йаар, гигиена ларйар, садаӀаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хӀуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегӀан а, синан а могашалла талхош йолу хӀуманаш целелор; кхерамазаллин бакьонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакьонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Ӏаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дӀа а шен Ӏалашонашка дӀаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шегяхь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг гӀалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гӀалаташ тӀелаца хаар, уьш нисдан деза хьажа везар.

- **къинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахӀиттийна декъарш кхочушдан Ӏалашонца жигара дакъалацар (довзалехь, гӀалин, кӀоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а гӀуллакх а, болх а дӀаболо, дӀахӀотто хаар, тайп-тайпана гӀуллакхаллин план хӀотто а, иза кхочушйан а Ӏамар, тайп-тайпана къинхьегаман корматаллаш Ӏамор, корматаллин йукъараллехь дӀатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, Ӏаламан а, Ӏилманийн а хааршна тӀе а тевжаш, гонахьарчу Ӏаламан хьокъехь хьалхахӀуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Ӏаламан пайдехь хин долу гӀуллакхаш дӀадахьа план хӀоттор, экологин культурин тӀегӀа лакхадаккхар, экологин кӀорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара Ӏалам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, Ӏаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зӀе латтош волу гражданинан маӀна довзар, экологин хьежамашна лерина гӀуллакхаллехь жигара дакъалацар.

- **Ӏилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Илманан системехь адам а, Иалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Иаламца а, йукъараллица а йолу зIенаш а, дуьне довзаран гIирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Иамар, талламийн зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь дIабахьар.

Йукъараллин а, Иаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамIаш:

Довшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь доьзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца довшучаьргахь зIе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахь, шен компетенци тIегIа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гIуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьобжуш Иамар, церан керлачу хааршна тIекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тIегIа довзар, шен кхиаран план хIотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чIагIделлачу кхиаран концепци декъехь болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Иаламца, йукъараллин, экономикаин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Иаламан бечу тIеIаткъамна чот а йеш, Иалашонашна тIекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гIуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Иамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тIаьхьенех нийса мах хадо Иамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гIуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гIуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМИАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьIнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Iорайахар а, къастор;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан

жамI даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хIиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догIурш а, бIостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догIурш а, бIостанехь дерг а Iорадаккхаран критереш йало;

хьалхахIоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитахь къастор;

хиламаш а, процессаш а Iаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамI дар, аналогича догIуш ойланехь сецначун жамI дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшаш йустар, уггаре гIолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;

догIуш доллу хаттарш хIиттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хIоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дIаьаьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах хадор;

дIабакъхьначу таллабийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу жамIийн бакъхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIабьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хIиттийна дешаран декхарш а, тIейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гIирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьаьна йогIу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци дIагайта йогIуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, комуникативе дараи карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Іалашоне а, къамел даран хъелашка хъаъжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахъ а дІагайта, къамел даран невербале гІирсаш бовза, социале билгалонийн маъІнех кхетар, Іотбаккхаме хъелаш кхуллу таронаш йовза, Іотбаккхамаш кІадбан, бартбан, кхечеран Іалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуънца ларам хила, оздачу кепехъ шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догІуш долу хаттарш хІиттор, шен лаамехъ къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хъаъжжана, къамелана презентаци йан, цуънга хъаъжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хІоттор.

Шен лаамехъ гІуллакх дІадахъар: билгтал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахъ беш а гІолехъ долчух кхета а, пайдаэца а, хъалха хІоттийна Іалашо кхочушйарехъ тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхъаъна дечу гІуллакхан Іалашо тІеэца, и кхочушйан дараи тобанца билгалдаха, шайна йукъахъ болх дІасхъабекъа, бартбан, процесс а, жамІаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маъІна даккха, куъйгалла дан кийча хила, тІедилларш кхочушдан, муъІахъ хила, цхъаъна бечу белхан дІахІоттаран план хІотто, цу балха йукъахъ хІораннан меттиг къасто, белхан Іалашонаш вовшашна йукъахъ, хІораннан тароне хъаъжжана, дІасхъайекъа, тобанан декъашхошца белхан Іалашонаш иййцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуъхъца кхочушхилла долу жамІ дуста, белхан жобпалле дакъа схъаэца, тобанна хъалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараи карадерзор:

Ша шен къепе хІоттор: дахаран а, дешаран а хъелашкахъ нислун проблемаш къасто, сацам тІелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехъ алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргуменгациеш йало, Іамочу обЪектех хиъначу керлачу хаарийн хъесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хъолана богІуш боллу мах хадо, хъал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хъелашка хъаъжжана, шен сацамна адапгаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахъанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хъолехъ пайде дерг къасто, керлачу хъелашка хъаъжжана, гІуллакхаллин йукъа коррєктиваш йало, гІалаташ къасто, Іалашонан а, хъолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интелект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахъанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хІотто, кхечун бахъанех, Іалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гІалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хІума тергонехъ латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамІаша гайта деза:

1) кхин дІа шен кхиарехъ ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллех кхетар; хІокху дуьнен чохъ ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хъашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агІор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Іаморан буха тІехъ ненан мотт Іаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахъ йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахъ, хІуманан хъесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохъ дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хІоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор;

6) Іилманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехъ гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамІ: доьшуш верг кхета йешаран маьІналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамІ: добышущ верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьІнаш довзуйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бІешаран нохчийн йаздархойн, XXI бІешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Іамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гІирсаш бевзаш хилар, оьздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Іаморехь нохчийн меттан таронаш кІезиг цахиларх кхетар а.

ЖамІ: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу добышущ волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Іема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гІиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхІотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхІотторан гІирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгІначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дІайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хІуманан хьесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хІоттор;

ЖамІ: добышущ волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дІахІотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зІенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оьздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культурин синьоьздангаллин мехаллашна тІаьхьа вазар/йазар а, Іамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамІ: добышущ верг Іема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Іамийнчу говзарийн тематикица йобзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар,

кхоллараллин цѣран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гѣирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу цѣран маѣнх кхетар (филологин агѣонхьара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Илманан а, гѣуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамІ: добшуш волчо карадерзадо, маѣна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Іема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокьехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамІаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культу reshца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Іаламах а лаьцна чукъуьйлѣ ойланехь нохчийн къоман культурин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь добзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;

- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;

- тѣхьяжадечу хаттарийн буха тѣхь фольклоран а, литературин а текстан маѣнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жѣпаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.

- проектни-талламан гѣуллакхаллин хьокьехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамІаш и дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къамнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а тегланехь царна йуккъехь зле таса;

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта културин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къамнийн културийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-оздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тIехьажадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-културин комментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгалица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан оздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжетах а, мукьамаш билгалбаха,

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта културин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къамнийн културийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлах а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлах кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна,

вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурин комментареш а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, хьехархочун куйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан озьдангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзарийн проблематика а, озьдангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, озьдангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурин контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан озьдангаллин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурин комментареш а, эпизодан анализ йаран форматехь шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман озьдангаллин идеалех болу кхетам кхиорхьама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзарийн эстетически шатайпаналлах кхета, исбаьхьаллин дешан материала тIехь нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурин а, озьдангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурин контекстехь нохчийн литературин а, культурин а синьозьдангаллин а, культурин-озьдангаллин а мехаллах кхеташ

хила;

- исбаъхъаллин говзаран кепан а, чулацаман цхъаалла ойла йеш тІеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тІегІа дІахІоттор, исбаъхъаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаъхъаллин текст йаържина историко-культурин комментареш а, тайп-тайпанчу форматехъ йаран форматехъ шен тексташ а кхолла, исбаъхъаллин искусствон говзарш дуьхъалхІитто а, ша а шен цІахъ йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаъхъаллин литература йешаран перспективе йолу Іалашо къасто а;

- проектни-талламан гІуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамІаш дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаьа:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Іоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);

2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гІирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);

3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хІотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);

4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богІу коьрта гайтаран-исбаъхъаллин гІирсаш лаха, церан исбаъхъаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотІан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);

5. Исбаъхъаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);

6. Говзарийн оьздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахъ исбаъхъаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хІора классехъ шен тІегІане хьаьжжана);

9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хІора классехъ – оцу классехъ Іамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаъхъаллин говзаре йолу шен йукъаметтиг дІахаййта; шена хетачун аргументаци йан (хІора классехъ – шен тІегІане хьаьжжана);

11. ХІиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хІора классехъ - шен тІегІане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дІайахьа (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин тема леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);

13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говzare йолу шен йукъаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хьаьрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Деъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Дьошуш хилла кIант. «Барзо Iахарца мохк кьовсар». Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кичанаш, хIетал-металш. Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХIокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукъахь цIейаххана персонаж цъьогоал хуьлу.Цъьогоал нохчийн туьйранашкахь шина агIор гойту. Цъадолчу туьйранашкахь иза мекара, хIиллане эхка, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хIуманна кархдолуш тIах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Iовдал, кIиллу ду. Дукхаьболахь, уьш цъам-цъамма Iехийна, кхерийна уьдуш йа дойъуш нисло. Лом а, ЦIокъалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, цѐран вастехь къаьста кьиза Iазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тIехь.	11	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Дийнатех лаьцначу туьйранашкахь аллеори йалорца гойту адамийн кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамийн амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Йорайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу. Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туьйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туьйра жанр санна, туьйранийн тайпанаш, туьйранийн композици, дустарш, йухааларш, дIадолор, чаккхе, туьйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла.				
Дерриг:		11	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Литературин туьйранаш: Саидов Б. «Майра кIант Сулима» (дацдина). Хьанал кьинхьегам а, дикалла а, адамийн дахарехь оцу кхетамийн маьIна, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туьйранехь йолчу догдикалла а, кьинхетам а, оздангалла а хастор. Мусаев М. «ЦIен маьхьси» Хьекьал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тIечIагIдар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туьйранца уьйр. Туьйранехь йолу юмор. Гацаев С. «Чкьоьрдиг» (дацдина). Халкъан васта буха тIехь кхоьллина туьйра. Чкьоьрдигаца жоьра-бабин кьийсам -дахар дуьхьа кьийсам. Жоьра-бабин тIехь баьккхина толам а, шена тIехь баьккхинарг а. Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьIна. Туьйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туьйранан цхьайолчу персонажийн шех бIобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оздангалла, цхьогаллан хIилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор. Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла, диалог, монолог, туьйранашкахь йолу оздангаллин кепаш	9	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	XX бIешаран литература: Бадиев С. «Зайнди» (дийцар). Дийцарехь болу оздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а. Мамакаев М. «Баппа» (дийцар).	33	1	2	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт. Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар. Мамакаев I. «Садаържаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла. Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цIе йолчу повеста йукъара кийсак). ТIеман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дIадахнарг. Сулейманов А. «Борз йу угIуш» / (стихотворени). Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар. Шегахь нехан гIуллакхе хьажаран гIиллакх а, догдикалла кхиор. Саракаев Х. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар. Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукъара). Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор). Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам. Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени). Вовшашца кьинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман кьинхьегамна а тIалам бар, Кагерманов Д. «ДоттагIалла» / (дийцар). Бераллехь дуйна кхетош-кхиор оьшуш хилар. Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а. Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» / (дийцар). Беран синдуьне. Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а. Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чохьярчу дуьненан гайтаран говзалла. Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, кьинхьегам а хастор). Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж.				
---	--	--	--	--

	Ахмадов М. «Ушурма волчоь, хьошалгӀахь» (дийцар). Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехь дӀалоцу меттиг Турпалхочун синьӀобдангаллин амат. Къинхетаман а, доглазаран а тема тӀамна а, машарна а дуьхьалхӀоттор. Берий Ӏомарехула историн хиламаш йухаметтахӀоттор. Говзаран самукъане дӀадолор.				
2.3	XXI бӀешаран литература: Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь». ТӀом дӀабаьллачул тӀаьхьа Нохчийчоь меттахӀоттор. ГӀаланаш, йарташ йухаметтахӀоттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. Текхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайьаме хьал гайтаран гӀирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Ӏаламан дуьне тӀалам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев Ӏ.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла. Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хьайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехь нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «СтелаӀад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар.	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочийнарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамӀдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	

8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контролни болх /Тестировани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиованни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

6 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наърташ», «Наърт-аърстхой кхерор». Исторехь баъхначу наха лелийнчу Гуллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наърт-аърстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наърт-аърстхойшца латтийна кыйсам. Латта къуьйсусх къоман векалша наърт-аърстхойшца латтийна психологически а, хьекъале а кыйсам.	7		1	https://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Литературин теори: наъртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.				
Дерриг:		7		1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. ДогцIеначу белхахочун хьекъал а, кхетам а. Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хъажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Йорайахар. I. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхъатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегири. Литературин теори: баснин жанр, аллегири, мораль. Баснин персонажаш.	4		1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар). Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам. Литературин теори: литературин турпалхо. Мамакаев I. «Дагалецамаш». Поэтан Iаламе болу безам. ЙогIур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш. Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар. Сулаев М. «КIанте» (стихотворени). Къоман Iадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.	7			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сайдуллаев Х. «Ненан бIаьрхиш» / (поэма). Даймохк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла. Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам. Саракаев Хь. «Ирсе бIаьрхиш» (дийцар). Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тIечIагIдар. Доьзалехь йолу йукъаметтигаш.	8	1		https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Джунаидов А. «Белхи». (дийцар). Дийцарехь йаздина гойту цIа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дIа долчу гIуллакхашкахь белхи баран ламастан маьIна. Къинхъегаман а, вовшийн гIо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, къинхетам. ТIаьхъенийн уьйр. Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йуьхьанцара	5		1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	гайтар). Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цИийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхьаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.				
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Галамах самукъадалар. Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» («стихотворени»). Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гЮьнна ван кийча хилар.	5			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «Блаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьІнех а, оздангаллин мехаллех а, йуьхьшен синьоздангаллин дІахІоттамехь поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьІнех а йолу поэтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхьа гайтаран гІирсаш.	7			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара цІе» (стихотворени). Дайн доттагІаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакъо. Мамакаев Э. «ХІорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьІна. Дахаран маьІнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а «К морю» стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар. Махмаев Ж. «Іаьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «Тамех ловзар» (стихотворени) Берийн ловзаран кепехь а тІом цабезар. Машаре кхайкхар.	6		1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Бексултанов М. «Некълацар» / (дийцар). Текхууьчу чкъуро ламасташ дІатасар. Баккхийчеран а, къоначеран синьэкамалла. Къоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна къамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а,	5			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	доттагIчун гIо дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема.				
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн баьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гIоьнца ширачу замане экскурс йар, тIекхуьучу чкьуран баккхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог. Курумова С. «Шовданехь». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан кьарцайалар, доьналла кхиор. КIентан а, жIалин а йукъахь долу доттагIалла, тешам.	6	1		https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		53	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контрольни болх /Тестиовани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизироваьни контрольни болх	1			
Дерриг:		6	3	4	
Программица сахьтийн барам					

7 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илии». «Сай» (халкъан илии). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бѣахойх лаьцна турпалаллин илии. Гѣарабевлла бевзачу илииалархоша олу илиига ладогIар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабаккхар. Паччахъан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	0	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). Тѣкхуьучу тѣахъенна весет. Тѣхъа-Мартана М. Мамакаевн цѣийнан музей чу виртуальни экскурси йар.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поьзехъ граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-

	Дакховдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухъаъжа Идрисов» / (очерк). Сийлахъ Даймехкан тIеман турпалхочун дагалецамаш а, бIаьхаллин хъуьнарш а.				tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахъийзар а, адамиин къизаллина бекхам бар а.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сулейманов А.. «Шуьнехъ дош» / (стихотворени). Стихотворенехъ ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхъа шен са дIадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маъIна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеори, метафора.	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Гайсултанов У. «Болат-гIала йожар» / (дацдина). Ширачу заманахъ ламанхойн луьра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдIалецархошца а халкъо латтийна кыйсам. Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр.	5	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Айдамиров А. «МухIажарш» («ЙIеха буьйсана» романа йукъара кийсак). «МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехъ Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахъан Iедалан мекаралла, Iехийнчу мухIажаршкахъ болу къаьхъа бала. Меската А. Айдамировн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ. Памо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маъIна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало. Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа.	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нунуев С.-Хъ. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна гIо дар, диалла. Джунаидов А. «ХIоьнаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар. Къинхъегаман тема. Нохчийчохъ а, баккхийчу нехан изсехъ а Кавказан тIеман	4	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	лараш. Баккхийчу нехан а, тѣкхуьучу тѣаьхьенан а уьйр. Литературин теори: Символ. Композици.				
	С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Іалам а. Дарц хьобкхучу йукъана йоьІан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лирически. Кусаев І. «Амалехь диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. Тѣкхуьучу чкъурехь хила йеза оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагІаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гІоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дубнегарехь холхазан куйнан маьІна. Ламасташ довзар.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Шайхиев. «ЧагІо» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оьздангаллин пафос. Тешаме доттагІ – онда гІап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.	2	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Бисултанов. «Хьайбахахь йазийна байташ» (стихотворени). Бехк-гуьнахь доцуш хІаллакбинчарна гимн. Даймахка цІабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Амаев В-Хь. «Генарчу денон туйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагІчо 14 шо кхаьчначу кІантана шаьлта даларан маьІна а, цул тІахьа цунна тІедужуш долу жоьпалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Доъзалан а, йуъхьшен кхиоран тема. Бакхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хъанала къинхъегам. Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.				
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Іаламна а, лаъмнийн къинхъегамхошна илли. Литературин теори:: пейзаж гайтаран исбаъхъаллин гІирсаш Окуев Ш. «Сан хъоме Нохчийчоь». Даймахке безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахь Даймехкан тІеман фронтера кхаа вешеге хьожу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххъарлера кхетамаш). Чохъара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		56	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Іаьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг). Альфонс Доде «Тпаьхъарлера урок» (дийцар). Хъехархо а, дешархо а. Беран чохъара дуьне.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Раздел 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестиrowани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизировани контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

8 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Таймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. Парабевллачу иллиалархоша аларехъ иллешка ладогIар. Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехъ иллино дIалоцу меттиг.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Бадиев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохъара сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин маъIна. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маъIна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.2	Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавеза доттагI»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Iадаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лобху гIуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.	5	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сулейманов А. «Дог дохден цIе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймакках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанийн лаам хилар. Шайхиев I. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагIаллин, вовшийн гIо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тIеIаткъам.	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехъа кьийсам латточу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дIалецархошца кьизачу кьийсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Хамидов I. «ДIа – коч, схъа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Iорадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чIир эцаран Iадатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш. Даймакхе а, хьомечу йуьрте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Яшуркаев С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йоьIан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьIна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун	5	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	амал д1ах1оттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхолламийн уйр. Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Абдулаев Л. «Маълхан каш» (поэма). Поэмехъ ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош к1елхъардохуш шен са д1адалар. Шайн йуъртахойн синош уьнах лардархъама, шайн дайн кхерч д1атесначу уьнхошна гимн.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукъаметтигаш, турпалхойн чохъара дуьне, оздангаллин кхетам.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бисултанов А. «Дег1аста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, кьонах – халкъан дахарехъ церан маь1на. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехъ вастийн шатайпаналла. «Б1аьстенца кьамел» (поэзи). Пейзажан лирика. 1аламан а, адаман уйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахъ хьо ара». Дешан ницкъах а, маь1нех а оздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Ахмадов «Лаьтта т1ехъ лаьмнаш а х1иттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн 1адаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара 1оттабакхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхъ-бехк д1адалар, 1адаташ ларцадар, кьоман 1адаташка лерам цахилар – кьоман бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Лаьтта т1ехъ лаьмнаш а х1иттош» ц1е йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сатуев Х. «Нашха» (поэма). XX б1ешаран йуххьехъ Нохчийчуьра исторически	3	1	0	https://desharkho.ru/

	хиламаш. Деникинцашца кыйсам латтош вовшийн гҮо дар а, турпалалла а. Литературин теори: повесть, символ.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал арахъара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		55	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехь церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тѐмалоша лелийна сийлахь гҮиллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестиrowани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизировани контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

9 КЛАСС (66 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Таркхойн кѣнтан, Жерочун кѣнтан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «Чингиз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хІетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна дуюхъ-дуюхъалхІоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Іер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	С. Бадиев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Йер-дахар а, гиллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан ӕдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъал-бахам гулдар Йорадакхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев И. «Дерриге а тӕмна»; «Даймехкан тӕм болчохъ» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йӕлхуш яц»; «Киллочунна» (стихотворенеш). Сулаев М. «Говтта»; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «Темало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан лӕмашка»; «Доттагӕашка». Турпалалла. Доттагӕалла. Мамакаев И. «Кавказан латта»; «Йӕлӕ»; «Даге»; «Сайн кӕнте» (стихотворенеш); «Нохчийн лӕмнашкахъ» (поэма). Поэтан кхоллараллехъ Даймехкан а, хӕмечу ӕаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймахке болу безам, цуьнан дахаран ӕалашо - иза халкӕ болу чӕлӕ безам, цунна гӕуллакх дар. Йукъараллин дахарехъ а, поэзин дӕхӕоттамехъ поэтан ӕалашо, «Нохчийн лӕмнашкахъ» поэма йешар а, йийцаре йар а. Персонажийн синцӕналла. Къоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. Догцӕначу безамна а, халкъан чӕирӕцаран кӕизачу ӕадатана а йукъара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехъ лирически а, трагически а дерг. Стихан а, меттан а башхаллаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.	16	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «Доӕа» (стихотворенеш), «Лӕмнаша ца дицдо» (романа йукъара дакъош). 1940-1960 шерашкахъ, къоман дахаран уггар халачу муьрашкахъ адамийн кхолламаш. Дена а, йӕлӕршна а йукъара йукъаметтигаш. Къоман ламасташ лардар а, керлачу ӕадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахъ сингаттаме мукъамаш. Литературин теори: романан жанр.	7	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Хамидов И.-Хъ. «Лийрбоцурш. / (стихашкахъ драма). Фашистийн мехкашдӕлӕцархошна дуьхъал кӕйисам латтош, Даймохк ларбан	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-

	дIахIиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахь -советски салташна йукъахь долу доттагIалла. Драмин васташ кхолларан гIирсаш. Драмехь мостагIчун амат. Советски тIемалойн а, мостагIийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла. Литературин теори: драмин жанр.				tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «БIаьсте кхечи»; «ХIай, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Iаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Iаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Iаламан суьрташ. Хиламан хIора мIаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, обздангаллин хьежамашна а бен тIеIаткъам. Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ. «Буйса йу беттасе». Буйсанан Iаламан хазалла. Пейзажан лирика.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Талхадов Х. «Шийла дарц цIевзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо». Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара»). ТIебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		48	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). ТIом а, машар а. ТIом цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	

Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестиrowани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиrowанни контрольни болх	1			
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барта кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша»	1	0	0		www.urok95.ru .
3.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4.	Нохчийн халкъан туьйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
6.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кӀант»	1	0	0		www.urok95.ru .
7.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кӀант» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8.	Нохчийн халкъан туьйра «Барзо Ӏахарца мохк кьовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Классал арахьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кицанаш	1	0	0		www.urok95.ru .
11.	Фольклоран кегий жанраш: хӀетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www.urok95.ru .
15.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Сулимин хьуьнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «ЦІен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Ломан ома	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «ЦІен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкьордиг» туьйра. Коьрта турпалхо	1	0	0		www.urok95.ru .
19.	Гацаев С. «Чкьордиг» туьйра. Чкьордиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	Классал араьхара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
22.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бІешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадиев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Бадиев С.С. «Зайнди» дийцар. Коьрта маьІна	1	0	0		www.urok95.ru .
25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харционал толар.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	Литературин теори: дийцаран	1	0	0		https://desharkho.ru/

	жанр, сюжет, васт.					
28.	Эхшеран тест	1	1	0		www. urok95/ru.
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаържаш» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0		www. urok95/ru.
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
34.	Олхазаран-Кютара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкъуьйриг» дийцар	1	0	0		www. urok95/ru.
37.	«Баьпкан чкъуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
38.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
39.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Классал арахьара дешар	1	0	0		www. urok95/ru.
41.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
42.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Дийцар, суртхIоттор, ойлайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www. urok95/ru.

45.	Кагерманов Д. «ДоттаҒалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
46.	Кагерманов Д. «ДоттаҒалла» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буйсанан Ғулчаш» (дийцар). Беран синдуйне	1	0	0		www. urok95.ru.
49.	Махмаев Ж. «Буйсанан Ғулчаш» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Беран чобхьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Дикаев М. «БІаьстенан аматаш (стихотворени). Іаламан хазалла	1	0	0		www. urok95.ru.
53.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
54.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
56.	Ахмадов М. «Ушурма волчоь, хьошалҒахь» (дийцар)	1	0	0		www. urok95.ru.
57.	Ахмадов М. «Ушурма волчоь, хьошалҒахь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
58.	Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	XXI бІешаран литература – (7 с.+1 с.)					
59.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчоь»	1	0	0		www. urok95.ru.
60.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
61.	Хатуев Іабдул-Хьамидан «Аьрзуна илли» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Хатуев І.-Хь. «Нохчийн мотт»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	(стихотворени)					
63.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru .
65.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www.urok95.ru .
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). ЖамИдаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

6 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (7 с. +1 с.)					
1.	«Наьрт-аьрстхойн паччахь Наураз»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
2.	«Ницкъ болу Солса»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
3.	«Гермачигара наьрташ»	1	0	0		https://desharkho.ru/
4.	«Наьрт-аьрстхой кхерор» дийцарш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
5.	Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
6.	Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

8.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (54 с. + 5 с.)					
9.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл»	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Гайсултанов I. «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
11.	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» (басня)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	1.Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн баснех лаьцна. Мораль. Аллегори.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15.	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун синхаамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
17.	Мамакаев I. «Дагалецамаш» Поэтан Iаламе болу безам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18.	Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Сулаев М.«КIанте» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
20.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
21.	Сайдуллаев Х. «Ненан бIаьрхиш» (поэма)	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Даймохк ларбар – стеган деза декхар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
23.	Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
24.	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
25.	Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Саракаев Хь. «Ирсе бIаьрхиш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	(дийцар)					
27.	Ненан безаман ницкъ сийлахъ хилар гӀечӀагӀдар	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
29.	Тестировани	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
30.	Джунаидов А. «Белхи» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	Айдамиров А. «Вина мохк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
32.	Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
33.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/
34.	Литературин теори: эпитет, метафора, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
35.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
36.	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
37.	Іаламах самукъадалар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38.	Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Шен махкахъ бохам хиллачарна лирически турпалхо гӀоьнна ван кийча хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Окуев Ш. «БӀаьсте» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Литературин теори: синедерзор, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
44.	Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45.	Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор	1	0	0		https://desharkho.ru/

46.	Дикаев М. «Сан бахам» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
47.	Литературин теори: метафора, исбаъхъа гайтаран гирсаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
48.	Рашидов Ш. «Ломара цѐ» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	Мамакаев Э. «Хорд» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Стихотворенин философин маџна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	«К морю» стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Махмаев Ж. «Іаържачу баъпкан йуъхк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
53.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
54.	Дакаев С. «Тіамах ловзар» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
55.	Бексултанов М. «Некълацар» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
56.	Текхуъучу чкъуро ламасташ дџатасар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Баккхийчеран а, къоначеран а синъэкамалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
58.	Ахмадов М. «Телефон» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
59.	Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
60.	Мусаев С. «Даймахке боъду некъ» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Генарчу махкахъ а шен орамаш бицбала йиш цахилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
62.	Нехан мохк берийн бџаъргашца	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63.	Тайп-тайпана къаъмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Курумова С. «Шовданехъ» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
65.	Кџантан а, жџаџлина а йукъахъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	долу доттагалла, тешам					
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		https://desharkho.ru/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
68.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

7 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀаьхойх а лаьцна турпалаллин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедрзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан костап» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	ТӀекхуьучу тӀаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	ТӀехьа-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган	1	0	0		https://desharkho.ru/

	аз» (стихотворени)					
10.	Б. Саидовн поэзехъ граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дІахвдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Ошаев Х. «Иччархо Абухъаѣжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сийлахъ Даймехкан тІеман турпалхочун дагалецамаш а, бІаѣхаллин хъуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15.	Мамакаев І. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Нана-берзан сахъийзар а, адамийн къизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	Сулейманов А. «Шуьнехъ дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Стихотворенехъ ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхъа шен са дІадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Стихотворенин аллегорически маъна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеги, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Гайсултанов У. «Болат-гІала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Ширачу заманахъ ламанхойн луьра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24.	Зуламхошца а, мохкдІалецархошца а халкъо латтийна кыйсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Халкъийн цхъаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаьмнашца нохчаша	1	0	0		https://desharkho.ru/

	гергарло латтадар					
26.	Историн уйр. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
27.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28.	Тестировани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Айдамиров А. «МухАажарш» («Йеха буъйсанах» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://desharkho.ru/
30.	«МухАажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31.	Нохчийн литературехъ Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32.	XIX бешарахъ нохчийн халкъ Хонкара дАакхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33.	Проект	1	0	1		
34.	Литературин теори: литера- турин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://desharkho.ru/
35.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36.	Арсанукаев Ш. «Ийманах дузийта дегнаш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Дог цАандаран некъа воккху/йоккху доАанан синан ницкъ	1	0	0		https://desharkho.ru/
38.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	Баснин мораль. ХИллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	Нунуев С.-Хъ. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	Джунаидов А. «ХЮьбънаш» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
43.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0		https://desharkho.ru/

44.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Иалам а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кусаев И. «Амалехь диканиг» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
47.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукьамаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
48.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
50.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	А. Шайхиев. «ЧагIо» (баллада)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	А. Бисултанов. «Хьайбахахь йазийна байташ»» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55.	Даймахка цIабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/
56.	Амаев В-Хь. «Генарчу денон туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0		https://desharkho.ru/
59.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
60.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Литературин теори: пейзаж гайтарап исбаьхьаллин гIирсап	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64.	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Пушкин А. С. «Іаьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочинарг)	1	0	0		https://desharkho.ru/
68.	Альфонс Доде «ТІаьххьарлера урок» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Таймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2.	«Таймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		www. desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадиев С.С. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
6.	Бадиев С.С. «Олдам» дийцаран	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	коърта турпалхой					
7.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		www.desharkho.ru
8.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маъІна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагІ» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Проект.	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
14.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехъ» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
15.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
16.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дог дохден цІе» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www.desharkho.ru
18.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
19.	Шайхиев І.Х. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хъехар	1	0	0		www.desharkho.ru
20.	Шайхиев І.Х. «Дарцан буса» поэма. Бакъволу доттагІ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Сочинени	1	0	1		
22.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

23.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бЮ	1	0	0		www. desharkho.ru
24.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран или	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
27.	Хамидов I-Хь.Х. «ДІа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
28.	Хамидов I-Хь.Х. «ДІа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
29.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www. desharkho.ru
30.	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
31.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн кьинхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
33.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
36.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
37.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьоькх». Мадас арабаьккхина некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьоькх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-	1	0	0		www. desharkho.ru

	бодан тІехъ кІайн хьоькх». Жовзанан васт					
40.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехъ кІайн хьоькх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Тестировани	1	1	0		www. desharkho.ru
42.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Коьрта турпалхо	1	0	0		www. desharkho.ru
44.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Пхьеро бина сацам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
45.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Поэмехъ ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0		www. desharkho.ru
47.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
49.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www. desharkho.ru
50.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
51.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «ДегІаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
52.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворенин маьІна	1	0	0		www. desharkho.ru
53.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла. «Кавказ» стихотворени. Іаламан сурт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
54.	Гацаев С.А. «БІаьстенца къамел» стихотворени.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	Баъстенаан хазалла					
55.	Хасбулатов Я.И. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
56.	Хасбулатов Я.И. «Стаг хила ваъллехъ хьо ара...» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Лаътта тӀехъ лаъмнаш а хӀиттош» повесть. ИбрахӀим-хъаъжа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. «Лаътта тӀехъ лаъмнаш а хӀиттош» повесть. Хъаша ларар. ТӀом	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Ахмадов М.М. «Лаътта тӀехъ лаъмнаш а хӀиттош» повесть. Данин баъхаллин хъуьнарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www.desharkho.ru
60.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
61.	Сатуев Хъ.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахъ» поэма. Датесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
62.	Сатуев Хъ.Д. «Нашхахъ» поэмин маъӀна	1	0	0		www.desharkho.ru
63.	Сатуев Хъ.Д. «Нашхахъ» поэмин а, Умхаев Хъ.С. «Нашха» стихотворенин а исбаъхъаллин башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64.	Классал арахъара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www.desharkho.ru
	Кхечу къаъмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар	1	0	0		www.desharkho.ru

68.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

9 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)					
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кІентан, Жерочун кІентан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.	Туйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
7.	Туйранаш «ЧингІаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хІетал-металш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Проект	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)					
12.	І. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

13.	І. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15.	Хъанал къахъегар кхиор а, Іер- дахаран ойла йар	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	С. Бадугев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	С. Бадугев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20.	І. Мамакаев. «Дерриг а тІамна», «Даймехкан тІом болчохъ» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	І. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
22.	М. Мамакаев. «І йоьлхуш йац», «Кіиллочунна» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	М. Сулаев. «Говтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Х. Эдилов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25.	Х. Эдилов. «ТІемало – хьуна» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагІашка» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
28.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
29.	І. Мамакаев. «Кавказан латта», «ЙоІе» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30.	І. Мамакаев. «Даге» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	І. Мамакаев. «Сайн кІанте» стихотворени	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
32.	І. Мамакаевн поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi

	«Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а					yn-tezaurus/
33.	I. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцIеналла	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34.	I. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	<i>Классал араьхара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37.	Тестировани	1	1	0		
38.	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	М. Сулаев. Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	М. Сулаев. «ДоIа» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош). Дена а, доьзална а йукъара йукъаметтигаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
43.	М. Сулаевн роман «Лаьмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44.	Литературин теори: романан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
46.	I.-Хь. Хамидовн дахаран кхоллараллин некъ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47.	I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцуруш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi

	стихашкахъ драма. Советски салтийн турпалалла а, доьналла а					yn-tezaurus/
48.	І.-Хъ. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гирсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	І.-Хъ. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехъ мостагІчун амат	1	0	1		https://desharkho.ru/
50.	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	Проект	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «БІаьсте кхечи»	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	С. Гацаев «ХІай, йоІ, делхъа, собар де»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55.	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
56.	Р. Супаев. «Буьйса йу беттасе» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Х. Талхадов. «Шийла дарц цІевзинчохъ» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58.	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахъ ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
59.	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
60.	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Гайтукаева Б. «Хъан цІийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хъан цІийнах йара». ТІебогІучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Поэт а, зама а. Поэзехъ шайхаллин тема.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

63.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
65.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	2	4		

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIю-Іамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Іамат. – Соьлжа-ГIала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГIала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Соьлжа-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.

Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.

Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.

Индербает Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.

Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.

Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.

Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.

Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.

Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.

Арсанукаев А.М. Школяхъ исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.

Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.

Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогоберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен или. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. _ - Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.
 Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.
 Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.
 Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.
 ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.
 www.urok95.ru.

Йуххедиллар

Урокашна араьарчу мероприятийн рекомендацйина ларам
 «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна араьарчу гIулакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна араьара гIуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна араьара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна араьарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гIуллакхалла, церан синьобздангалла кхио а, обздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятиин формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туйранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жопаш лахар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаьа?	Кьамелехь дакъалацар. Хаттаршна жопаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектийн гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Проект тIечIагIйар.

6	Къамел	Зама а, литература а цхъаъ ду.	Хааме ладогIар. Къамелехъ дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехъ материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехъ дакъалацар. Спектале хъажар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахъ Даймехкан васт.	Iалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулйар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Доьзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехъ а, дахарехъ а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехъ материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехъ беран чохъара дуйне гайтар	Къамелехъ дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахъ суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехъ публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хъажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехъ дакъалацар. Йеллачу темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуйцуш дагадовлар

8	Литературин журналаш «Степад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лобмар арахеар.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект тIечIагIйар
8	Виртуальни кхарстар	ДIайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хIиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хIоттор. Йеллачу темин цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн агIонашкахула кхарстар.	ТIеман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогIар. Барта йешар. Чулацамца догIу хаттаршна жобпаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТIедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин- музыкинкомпозици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогIу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.